

MOELWYNION & MIGNEINT

Mae'r ardal eang yma yn cynnwys clogwyni a chreigiau yn holl ffordd o lechweddau Moel Dyniewyd a'r Cnicht yn y Gorllewin ganol y Migneint yn y Dwyrain. Ar wahân i'r gwregys trawiadol o glogwyni serth sy'n ffurfio'r sgarp deheuol y Moelwyn, mae'r clogwyni sy'n weddill yn rhai go fach ar y cyfan. Fodd bynnag, oherwydd caledwch y creigiau, mae rhai o'r brigiadau hyn yn rhai serth iawn.

Allt Fawr SH 684473

Allt 'clogwyn, llethr coediog' + *mawr* 'eang' yw'r ardal o greigiau serth uwch cloddfa llechi Gloddfa Ganol; hefyd, yr enw ar y bryn.

Allt y Ceffylau SH 678469

Y tebygrwydd yw mai cyfeiriad at 'llechwedd, llechwedd coediog' yw'r term allt yma yn hytrach na clogwyn. Ceffylau 'meirch', sef lluosog y gair *ceffyl* 'march', gair sy'n gysylltiedig a'r Hen Wyddeleg *capall* 'ceffyl gwaith', Gauleg **kaballos* 'ceffyl'. Roedd y ceffyl yn cael ei barchu gan bobloedd 'Geltaidd' oherwydd eu cyflymder a'r bri a gafwyd trwy eu perchnogaeth.

Carreg Alltrem SH 740507

Mae gan y *carreg* 'clogwyn' yn edrych yn un serth iawn; felly, mae'r *allt* 'craig, llethr serth' + *trem* 'agwedd, golwg' yn cryfhau.

Carreg Blaen Llym SH 666441

Yma mae'r garreg wedi'i dynodi fel un sydd â *blaen* 'diwedd, pen' + *llym* 'miniog'. Ceir enw tebyg iawn ar glogwyn yn **Garreg Flaenllym 689464**.

Carreg y Foel Gron SH 746427

Cron yw benywaidd y gair *crwn* 'amgrwm'; drwy edrych ar fapiau AO 6" cynnar 1840-80 gwelir bod y garreg 'craig' yn amgylchynu'r bryn bach yn llwyr, cyn iddo ddiflannu oherwydd chwarela. Cysylltir yr enw â'r clogwyn crwn hwn yn hytrach na chop a crwm y bryn.

Carreg y Fran SH 737448

Gallwn weld y gair brân mewn llawer o enwau, enwedig clogwyni; mae'r term yn cwmpasu nifer o adar gwahanol o'r genws *Corvus*, gan gynnwys brain, bran bigwen a'r gigfran. Mewn parau, mae cigfrain yn aml yn defnyddio un garreg benodol i edrych allan ar eu tiriogaeth.

Cerrig Cochion SH 662512

Cochion yw ffurf lluosog *goch* 'coch, brown'; rhaid defnyddio'r ffurf lluosog gan fod y lleolydd cychwynnol yn y lluosog.

Clogwyn Brith SH 665467, SH 794545

Mae'r llethrau, yn hytrach na chlogwyni, yn gymysgedd o greigiau, sgri a wahanol fathau o lystyfiant, felly defnyddi'r *brith* 'amryliw'.

Clogwyn Candryll SH 723443

Dyma enw gwych ar glogwyn ar ochrau Manod Mawr gyda llawer o greigiau bychan a llethrau sgri enfawr; mae'n llwyr *gandryll* 'toredig', yn llythrennol *can(t)* + *dryll* 'darn'. Clogwyn Kandryll c.1700 Parochialia.

Clogwyn Garw SH 726445

Yn agos i Glogwyn Candryll mae ardal arall o dir garw caregog ac anodd iawn i'w groesi gyda llawer o sgri hefyd; fyddai'r gair *garw* 'creigiog, bras' yn ddisgrifydd da yma.

Clogwyn Gottal SH 648488

Mae tri opsiwn gwahanol ar gyfer y ffurf enw prin hon. Efallai y bydd yr ystyron yn gysylltiedig â: cotel 'cae bychan pigfain', benthyciad o'r Saesneg cottle(?); gair sy'n gyfystyr a'r Gernyweg cottle 'coed'; neu, llygriad yr elfen cot 'llety, annedd'?

Clogwyn Maen Coch SH 749459

Os oes staen coch i'r graig, neu allai y graig eu hyn bod ag ocsidau haearn; yn digwydd yn aml mewn llechi yr ardal. Weithiau, os yw dŵr yn llifo i lawr o ardal o fawnog, byddai hyn hefyd yn cynhyrchu staen coch.

Clogwyn Spot SH 729489

Yr oedd yr **Athro** J Lloyd-Jones, yn ei lyfr *Enwau Lleoedd Sir Gaernarfon* (1928), yn cynnig mai cyfeirio at gi o'r enw spot; neu enw sy'n gysylltiedig a cŵn. Efallai gwelir rhyw fath o gysylltiad anghofiedig yn yr enw, sy'n ymwneud a'r gair *pothan* 'cenau blaidd'? Mae yna graig arall gyda enw tebyg, gweler *Clogwyn Pot*. Neu, oes llygriad gair arall tebyg wedi digwydd yma? Mae *pot* yn amrywiad ar y gair *pwt* 'ychydig, sgrap, bach'; hefyd, *poten* 'stumog, bol mawr'.

Clogwyn y Benar SH 736515

Cymer ei enw o'r bryn, Y **Benar**, a fyddai wedi bod yn *ben* 'top, pen' + *ardd* 'uchel, uchder'.

Clogwyn y Bustach SH 673448

Yn syml, y gair *bustach* 'eidion' sydd o ddiddordeb. Yr arferid cadw da byw allan yn yr awyr agored drwy'r flwyddyn, hyd yn oed yn oerni'r gaeaf. Ond, y peth pwysig yw'r ffaith bo gwartheg yn aml yn sefyll ar ben mannau gwyntog ar ddiwrnodau poeth yn yr haf, er mwyn lleihau'r nifer o bryfaid sy'n eu poeni.

Clogwyn y Geifr SH 684423

Clogwyn arall a enwir ar ôl y geifr a welir yno, **allan ar ochr** y mynydd. Oherwydd bo'r geifr yn pori ar y clogwyni yr oedd llai o demtasiwn i'r defaid i grwydro i fannau peryglus.

Clogwyn yr Adar SH 693516

Clogwyn bach serth, mae yna llawer goed a nifer o holltau ar gyfer nythu; man gwyh i'r adar nythu. Tybed os hyn oedd y rhesymeg y tŷ ôl enw'r graig.

Clogwyn yr Hicia SH 736512

Mae'r term *hiciad* 'rhych, rhigol' yn cyfeirio at doriad yn y clogwyn; mae'n debyg bod y rhych neu'r rhic yn cyfeirio at yr hafn. Mae rhaeadr bach yn llifo i lawr canol y clogwyn.

Clogwyn yr Oen SH 675449

Gyda'r gair *oen* 'epil dafad' yn yr enw, byddai un yn amau mai cyfeiriad at ardal lle'r oedd ŵyna, neu o leiaf ŵyn ifanc yn bresennol. Fodd bynnag, wrth edrych i fyny ar y clogwyn, yn eithaf uchel i fyny, gall un weld rhan o'r graig sydd yn debyg i ben oen.

Craig Blaen y Cwm SH 744480

Mae'r *blaen* 'pen, diwedd' + *y* + *cwm* 'dyffryn' yn disgrifio lleoliad y graig yn berffaith wrth ei enw fel un sydd ym mhen uchaf Cwm Penamnen.

Craig Ddu SH 697538

Clogwyn sy'n wynebu'r De gyda'r enw *Craig Ddu*; felly, nid yw'r enw'n dynodi lleoliad cysgodol a thywyll, fel y mae cymaint o enwau gyda'r elfen *du* yn y dirwedd yn awgrymu. Mae'r clogwyn yn ddu oherwydd gwlybanaeth a chen y cerrig.

Craig Glanconwy SH 794554

Glan 'lan, banc, ochr' + Conwy, enw'r afon islaw. Mae'r enw i'w weld yn dogfennau Swyddfa Gofnodion Sir Gaernarfon 1761 fel Craig lan Conwy.

Craig Goch SH 752444

Nid yw'r ardal o greigiau yn arbennig o goch; fodd bynnag, ar wahân i'r sgri, mae'r llethrau grug a llus yn amlwg yn eu lliwiau'r gaeaf brown dwfn a phorffor.

Craig Llyn Llagi SH 652483

Wedi ei enwi ar ôl y llyn, Llyn Llagi; y gellir cysylltu llagi â *llac*, *llaca* 'mwd, llysnafedd, pwll' a fenthyciwyd o'r Saesneg *lac* 'llyn'. Craig-y-Llyn-llagi 1838 AO.

Craig Nyth y Gigfran SH 687459

Enwir y graig ar ôl nyth 'magwrle' + cigfran 'bran y mynydd' [*Corax*]; fel arfer, mae eu nythod yn gasgliad mawr o frigau a changhennau, weithiau wedi'u leinio â darnau o wllân. Maent wrth eu bodd yn nythu ar glogwyni serth ac yn dychwelyd i'r un safle am flynyddoedd lawer.

Craig y Clogwyn SH 617470

Un syml, craig bach arall uwchben y clogwyn.

Craig y Dyniewyd SH 613475

Dyniewyd yw un lluosog y gair *dyniawed* 'bustach, eidion ifanc', a mae'r graig yn derbyn ei enw o'r bryn, sef Moel Dyniewyd. Mae'n eithaf arferol dod o hyd i straeon lleol yn esbonio'r enwau gwartheg neu defaid ar y creigiau oherwydd marwolaeth anifail.

Craig yr Wrysgan SH 680456

Gwrysgen yw unigol benywaidd y gair *gwrysg* 'canghennau, cawn, llwyni'; tybed os oedd mwy o goed neu lwyni yno ar un adeg.

Y Garreg Bengam SH 610453

Mae hwn yn enw eithaf syml gan fod y *garreg* 'graig' yn cynnwys *pen* 'copa' + *cam* 'plyg, crwca'.